

BALOGH EDGÁR

VARGYASI VÁLTOZÁSOK

Hóban, nagy hóban, Vargyason. Ha élne még Miklós vagy Feri vagy Gazsi a sógorok közül, szánon kihajtanánk a nagy mezőre, út és irány nélkül, a tágasságnak! Dehát hol vannak már azok a lovak is. A havazás arra jó, hogy közelebb üljünk egymáshoz a tűzhely körül. Fából van ez a ház Máthé Miklósnéknál, jó meleg. S a falu minden kérdése bekopogide.

Beállít Pál Gyuri, a Terié, három kis gyermekével, szép gömbölyűek, van mi-ből nevelni őket a bányász családjában. Levente maholnap négyéves, öccse, Szabolcs, kettőt töltött be, s a legkisebbet, Csillát, márők is dédelgetik. Hát beszéljünk csak erről a családról, falujellemző a sorsuk, életük. Gyuri apa immar 34 éves, másfél évtizede dolgozik a bányában, havi jövedelme a gyermeksegélyekkel együtt majdnem 4000 lej. Laknak „a blokkban“ (erről még szó lesz), 300 lejt ha költenek a házra, inkább valamivel kevesebbet, ebben benne van a lakbér, rádió, televízió, villanyáram (mosógép, hűtőszekrény, 5 körte használatával), ebből a havi kiadásból járattják az *Előret* és a *Dolgozó Nőt*. Van tehát miből eltenni csekkszámlára. Mindenben más már ez az élet Alszeben, az egyik régi udvari kertbe épített korszerű sablonházban, mint volt Vízelveben, ahogy Gyuri még mondaná: papóéknitt. A nevek is egészen mások, mint akkor régen, kér-dem is, honnét a szép választás, hogy Levente, Szabolcs meg Csilla, s a válasz nagyon egyszerű: „Azt akartuk, ne legyen a Pálok közt annyi egyforma név...“ Bolygathatnám mélyebbről, de minek? Itt a három életrevaló kölyök, inkább ismerkedünk, és szoktatom őket, ne féljenek az ölembe ülni.

Valami egészen új barátkozási rendszer, benső kollegialitás, bajtársiasság sejlik az ifjú bányász nagyon rövid, nagyon általános vallomásaiból. A napi nyolcórás munkából lesz nemegyszer két-annyi is, ha megszorul a társ, és helyettesítést kér, miért ne? Ebből lesz az

éneklés a kocsmában, hébe-hóba megrészegetés, ilyenkor zengenek a műdalok, isten tudja, honnan kerekednek elő, igazán nem a falu múltjából, dehát így van most, hogy Gyuri kedvenc nótája: „Csinnáltatok egy hegedűt fehér rózsafából...“ Fontos csak a munka, más gond nincs. Ott lent a mélyben, az 512-es elővágatban, ma is meglőttek két métert, harmadmagukban, ami felülmúlta a normát, hiszen az személyenként csak 54 centiméter, vagyis 4 centivel több a fél méternél. Igaz, hogy „seggölnek örökké“, de jó levegőt nyomnak utánuk, s egymás kezére játszanak mindahányan: Szabó Sándor Zetelakáról a szektorfőnök, Kovács Jóska a topográfus, Málnási Dénes a lőmester, velük lehet dolgozni. Új világ, új közösség, mi maradt itt a faluból?

Hogy a szűk blokk-udvaron két malaca is van, no meg tojóstyúk? Ennyi a külvárosi kisemberek házai mögött is akad a gazdálkodásból. Az már más, több, valami a múltból és talán a kettős-életformás jövőből is, hogy Gyuri, a bányász (és sok társa a bányavilágból) a kellő időben kaszálni, kapálni, takarni megy a szüleinek. Azok rászorulnak, s az új bányászcsalád kedélyének sem árt. A Pál család öreg férfiája már kirokkant a munkából, nyugdíjas a termelőszövetkezetben, ami vajmi bizonytalan megélhetés, csak Teri sógorasszonyon tartja még magát. Meddig? S mi rejtőzik terv dolgában Gyuri fia lelkében? Bevallja. Gyűjt. Gyűjt pénzt, hogy saját háza legyen (az öregek háza öccsére, Lajira marad).

Ez annyit jelent a bányász képzetében, hogy udvara is, kertje is legyen, valami az elveszett édenből, amely különben egy nyomorúságos paraszti élet kifinomult emléke csupán. Mégis: valami kapaszkodó a nagy térbe, a tájba, erdőbe-mezőbe, világos égbe, a természetbe.

Volt min gondolkodnom a Gyuri-féle bányász-elit furcsa jövőtervezgetésén, amelyből felüti fejét a múlt.

Vőfély biciklin

Benéztünk az apához, egy kis jókedvet szánya köhögős, legyöngült, annyi paraszti munkában kifogyott életének. Fel-tápszkodott az ágyról, körül elő ilyenkor koccintásra szilvapálinka, lebbenlobban Teri is ezer szóval, van mit hallgatni régi és új bajokról. Pedig az új házat harmincöt év vágyával, szorgalmával, önfeladásával mégiscsak tető alá rakták, s becsületet szereztek maguknak a termelőszövetkezetben is. 250 lejes nyugdíj, ennyi a vég, csak a vele járó búzával, pityókával, szénával, évenként egy-egy szerződéses állat felhizlalásával kipótolva lehet belőle fennmaradni, no meg amíg Teri bírja, az ő részéből és csuppanó-cseppenő javadalmazásaiból hol szaporább, hol kihagyó munkaegységei után. Lépcsőn kell itt a már berendezett alagsori lakószobába leereszkedni, fenn a félig kész emeleten egy szoba Lajlé, a volt traktorosa, aki valamilyen összekülönbözés után kiállott a szövetkezetből, s a borvíztöltő üzem tonnaszállító sofőrje lett. Az öregek lehanyagló életformája és Gyuri bátyjának új életmódja között ő úgy a fele úton maradt, havi jövedelme ugyancsak erőfeszítő munkája után mintegy 1000 lejjel kisebb a bányászénál. Az ő ereje azonban a szülői háznál van, és sok mindent kipótól. Az öregek türelmetlenek, hogy nem hozott még asszonyt a házhoz (beletartozik

Vargyas átlag 100 agglégénye sorába), de meg félnek is, mi lesz, ha netalán ő menne el egy lányos házhoz amolyan szolgáló-férjnek, otthagya a félig kész Balog utcai otthont az öregekkel és a tehénnel-borjúval.

Ki marad itt a mezőgazdaságban? Egy kis családi számítást csináltunk, amolyan búcsúzóul a régi világtól. Visszatekintve talán II. Rákóczi Györgyig, aki szabad és katona és lófő nemzetséget nyitott itt a Boldizsároknak három évszázaddal ezelőtt, tulajdonképpen apósom, az öreg Boldizsár zárta le ezt a jellegzetes székely családtörténetet. Tizenhat unokája (valamikor 16 muskátli kolozsvári lakásunk ablakában) hogyan helyezkedett el? Világosan beszél a házi statisztika: hatan elkerültek a tájról, a Vargyason vagy Száldoboson maradt tíz közül 5 bányász vagy bányászfeleség, 4 traktorista, vasesztergályos, sofőr, illetve ezek felesége, 1 leány még nem ment férjhez, de az iparban helyezkedett el. Különbösen az asszonyok is mind kenyérkeresők, a borvíztöltődébe járnak palackozni, egyikük könyvelő a termelőszövetkezetben. Mindeme családok 22 gyermeke (az öreg Boldizsár-papó eddig megszületett 22 déd-unokája) már csak hírből fog hallani a földművelésről, állattenyésztésről, erdőlétről, még ha többségük falun marad is. Egytől egyig kimaradnak a kollektívizáláskor beadott ősi szántók és kaszálók közössé vált tulajdonjogából. Vargyas-nézőmben ezekkel a tényekkel is szembe kellett egyszer nézmem.

Akárhogy is veszem, elidegenedés ez a földtől, a mezőgazdaságtól, s ha az okot keresem, minden esetben ugyanaz: a megélhetés biztonságának keresése. Amíg a termelőszövetkezeti munka nem nyújt annyit, mint a műszaki (sofőri, traktorista, vasesztergályos) pálya vagy a bányaipari elhelyezkedés, nem is szólva az értelmiségi pályákról, nemcsak a Boldizsárok kis statisztikájában, hanem az egész község közéletében magának a paraszti életformának korszerűsítése helyett ennek az életformának az elhagyása lesz a jellemző. Az átmeneti egyensúlyvesztés következményeit ki lehet heverni, egyszerűen az új ipari életformában ott-honossá válva, de az új egyensúly kialakulása kívül esik a mezőgazdaságon. Leg-alábbis egyelőre. Mindaddig, amíg az agrotechnika minden ízében vonzóvá, marasztalóvá, rögzítővé nem válik a jövő nemzedékek pályaválasztásában és foglalkozási elhelyezkedésében, avagy (ami nem kizárt) az erre hivatott tájon meg nem születik egy közös agráripari életforma: az udvaros bányász, a tehenes traktorista családi **belsősege, valahogy úgy, ahogy ez a kis Levente, Szabolcs és Csilla szüleinek vágyaiban motoszkál.**

Ellátogattunk a hóban Samuhoz, ő maradt meg a Boldizsár fiak közül, új házat épített Felszegben, közel az egykori Zöldpallóhoz, ahol évtizedekkel ezelőtt vasárnaponként szólt a muzsika, és a szabadban táncoltak a piros rokolyás leányok és fehér harisnyás legények. Alig száz lépés a távolság a régi vízvel belsőségétől, de annál nagyobb a különbség kívül-belül. Itt már nincs csűr, istálló, pajta, elkerítve néhány tyúk kapirgál, s ott még a most csupas� gyümölcsös a Vargyas-patak kanyarjában. Takaros kép fogad; teljesen új berendezés, minden fényesre lakkozott, ide ugyan régi holmi már nem való. Samu nemcsak apja-anyja rozsdásodó sarlót ajándékozta nekem iratnyomtatónak, hanem fiam kérésére elküldte Kolozsvárra a nagyanya, néhai Ambrus Juliánna 1876-ban festett, életfásztulipános perefernum-ládáját is. Az bizony itt már nem kell (s van még egy öreg festett székelly láda a padláson, hamarosan az is útra kel, itt felesleges lom). Látom még emlékezésemben a kis Samu sógort fenn Daszmagyarországban, sovány gyerek tépett harisnyában, rakja egymaga a szénásszekeret, s most kiöltözve fogad. Kalandos munkaváltogatások után jól keres mint a fogyasztási szövetkezet anyagmozgatója, ő hozza az árut Sepsiszentgyörgyről. Kedves kispolgár, papucsban jár szőnyegén. Ilonkája férjnél. Irénkéjére — megmutatják — egy egész szobát raktárként betöltő új bútorzat vár. Televízió van, könyv vagy újság a *Megyei Tükör* kivételével nincsen. Idő sem volna olvasni, Samu a sok fizikai terhelés után pihenni jó haza szép lakába.

Idáéknál is jártunk, a vashídnál. Soós Péter sógor otthon volt. Mióta ők is özszeveszték a termelőszövetkezet elnöknőjével, Farkasné Pál Anna asszonnyal, kevesebb a gondjuk: a férj öregedő fejével éjjeliór a borvíztöltődében, a feleség nappal jár oda munkába, s hogy Juliska lánya óvónő Angyaloson, férjhez is ment (falujabélihez, Pál Gyurka kőműveshez, de Sepsiszentgyörgyön élnek), a Samu fia pedig fafaragóból régen vasfaragó lett egy csikszeredai gyárban, kosztost és albérlőt sem fogadnak többé a házba. Minden a helyén, minden csillog-villog, de hátul a nagy csűr és istálló üresen tátong, nem használják már a kenyérsütő kemencét sem, hogyne, hiszen van már a faluban péküzem, és jó a kenyér. A régi világ tehát itt is elmaradt, Soós Péter örök reformterveiből a kollektívben éppen úgy nem lett semmi, mint ahogyan kődbe foszlott nem egy álmom Vargyas goethei képéről, múlt és jövő hasznos illeszkedéséről.

Új élmény fogadott a néptanács épületével szemben felhúzott emeletes blokkban, Tóth Páléknál. A feljárat szű-

kös, de a lakás kényelmes. Először láttuk a falut fennről, a balkonról nyíló panorámában. Paliért különben át kellett mennem a községi könyvtárba, éppen fogadóórája volt, be is volt fűtve a kisebbik szobában. A nagyterem olyan, mint a jégverem. Mióta az állandó könyvtárosi állást takarékoságból megszüntették (itt is, másutt is), nincs állandó szolgálat, otthon olvas, aki könyvet vesz ki. Pedig könyv, az van, az elmúlt évben is a Szakszervezeti Alap és a Művelődési Otthon költségvetési keretében 420 új kötet futott be (ebből 319 darab magyar nyelvű), s a listákból azonnal megállapítható, hogy a könyvtárnak 176 bejegyzett olvasója van (ebből 39 tizennégy éven aluli), akik egy év alatt 3692 könyvet és 214 folyóirat-számot kölcsönöztek ki.

Milyen könyvek forognak itt az olvasók kezén? Tóth Pali körbe mutat, a lerongyolódott kötetek elárulják a válogatást, azokat helyezték itt el az első szobában. Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Móricz, no meg Tolsztoj, Dumas, Verne, Victor Hugo kell itt elsősorban, azok a legromgyosabbak, nézem, valaki úgy viszi most magával az *Egri csillagok* egy példányát, hogy laponként szétszedhető, van ugyan még egy példány, de az sem különb. Sajnos, sok olyan könyv érkezik, amelynek a hatékonysági foka szűk, az

Virágos padok

Vargyasi székelykapu
(Gazda József felvételei)

olvasó nem érti, nem élvezi, és visszahozza. Ne mondjunk példákat, még megsértődnek az írók.

Mégis: mintegy négyezer olvasmány Vargyason (a tanszemélyzet, s általában az értelmiség inkább maga vásárolja meg olvasmányait, a közkönyvtárba főleg tanulók, általában a fiatalok járnak), hát ez tetszik. Valahogyan itt készül a kárpótlás sok mindenért, ami a régitől elfogy s az újból még nem teljeseedik, ez a könyvbúvás készíti talán elő az új ipari életforma szellemi belterjességét, a kispolgári megrekedés feloldását az új, szocialista ember egészségére felé. Egy kis meglepetés: a könyvtáros mondja, hogy újabban mezőgazdasági jellegű kiadványokat is kértek. Hinni szeretném, hogy ez is jelzés, ama falu-megmaradás üzenete, amelyben a régi parasztság az ipari formában is újjászületik, visszatalálva — magasabb szinten — mezőhöz és erdőhöz.

Valami íz az eltűnőből még itt maradt meg, Fő út 405. szám alatt, Julcsiéknál. Sötét falun át jöttünk haza, a járdák csuszósak, útközépen, az autók nyomában botorkáltunk, megérdemeljük

az ácsmühely melegét. Nagy hír: Miklós sógor kiengedte a teheneket és az üszőt hátra, a kertbe, táncoltak a hóban, neki-dörgölődtek a fáknak, csak úgy porzott rájuk tusként a dér és hóhely, aztán leheveredtek, megfürödtek, mint a verebek. Van is itt a házbán friss tej bőven, egy rész szerződéses a tejbegyűjtőnek, a többiért a szomszédok jönnek kannákkal. Bent a szobában kattog a térlire felállított osztóvátá, feleségem Julcsi húgával szaknyelven — a székely szövetség asszonyok nyelvén — beszélget, sok az elgondolásuk tavaszig, beszélgessenek csak.

Dolga végeztével egy fatölkön ül most a gazda, olvas. Kérdésemre ragyogva mutatja: *A láthatatlan ember* Gárdonyi-tól, most vette elő másodsorra. Begyűlnek sorra a rokonok, azok is, akiket az imént felkerestünk, ez a Boldizsárok klubja, vagy azért, mert itt a házbán nem volt és nincs gyermek, vagy talán, mert itt őrződött meg a legtöbb ama székely patriarkális világból. Furcsa, most hallok először jó szót a termelőszövetkezeztől. Julcsi meséli el, hogy az elmúlt évben külön megfizették a lennyüvést, ez új, nem másnak adták ki a munkát, hanem megengedték, hogy maguk a tagok keressenek. De mondhatja a magáét, akik kimaradtak már abból a közösből, ott hagyva, amit valaha bevitték, mélyen hallgatnak. Ez számukra nem érdekes többé.

Közben vacsorázunk, a vendégek (most már Gyuri is itt van, úgy, a bányászsisakjával érkezett, s befutott Laji is, az öccse) egy-egy pohárka fenyővizet kapnak, aztán újra elered a szó. Hogy egy geológus mondta: a temetőt nem bántják! Föl van térképezve a szénréteg, Borvízoldalában kezdik majd meg az új fejtést, aláfürnek talán, de a temető marad... Most a varjaké az, rajuk kárognak és köröznek a fekete fák felett, nem megyünk ki, utoljára tavaly voltunk világításkor. De ez a hír megnyugtató. Öregek lettünk Rebivel, átéljük a nagy változást, reméljük is folyvást, hogy ami még nincs jól, azt kihozza az idő szebben is, de az öreg Máthé Ferenc boldizsár nyughasson odakint, és sorra mind, aki odakerül Máthé Ferenc ilonka kopjafái alá (mert egyre több a faragott fejfa a kőből és betonból rakott sírok között, bizonyára korszak-búcsúzóul).

A jövő minden gondja immár a dédunokák nemzedékére hárul.